

Birleşik Arap Emirlikleri Balkanlar'da Yeni Bir Aktör Olabilir mi?

Balkan coğrafyası stratejik önem ve geçiş yollardan dolayı tarih boyunca büyük güçlerin ve imparatorlukların ilgisini çekmiştir. Roma'dan Osmanlı devletine kadar Balkanlar stratejik olduğu kadar aynı zamanda insan kaynağı açısından da önemli görülmüştür. Osmanlı devletin Balkan coğrafyasından ayrıldıktan sonra birçok Krallık ve küçük devletçikler kurulmuş daha sonra da yıkılmıştır. Soğuk Savaş döneminde iki kutbun sert mücadelenin arasında kalan coğrafya, ABD'nin başını çektiği Batı'nın galip gelmesiyle birlikte ABD, Almanya, Fransa, Avusturya, İngiltere ve Türkiye gibi geleneksel aktörler Balkanlar'da tekrar nüfuz sahibi olmuşlardır.

Balkan coğrafyası ve devletleri bugün bir yol ayrımında. Yarımadanın birçok sorunu mevcuttur. Başta sınır olmak üzere siyasi, askeri, ideolojik, ekonomik ve tarihi olarak ABD ve AB'nin tüm cazibeli diplomatik ve siyasal arayışlarına rağmen tarihsel düşmanlıkları erimemiş değildir. Balkanlar'da soğuk savaşın bitmesiyle birlikte yaşanan savaşların 20 yıl geride bıraktığımız bir süreçte yeniden gergin bir döneme girdiği muhakkak. Brexit süreci ile birlikte zayıflayan AB ve ABD'nin bölgeye yönelik olası yeni politikaları bu gerginliğin artmasına yol açtı. Bu durum yarımada Rusya'nın gücü tekrar konsolide edilirken Körfez'den varlık göstermeye çalışan önemli aktörler arasında Suudi Arabistan'ın yanında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ise son dönemin dikkat çeken aktörler arasındadır.

Balkanlar'da Arap Varlığının Tarihsel Geçmişi

Bu çalışmada her ne kadar Arap dünyası kavramı olarak kullanıldıysa da tarihsel perspektifte olduğu gibi günümüzde de Arap ülkelerin Balkanlar'a olan bakış açısı aynı değildir. Her Arap ülkesinin öne çıkarttığı öncelikler olduğu gibi amaç ve hedeflerde de ayrılmışlardır. Kendi içindeki dinamiklere bağlı olarak dünyaya olan bakışlarını yansıtan Arap ülkelerin yaklaşımları da aynı doğrultuda olmuştur.

Körfez ülkelerinin Balkanlara olan ilgisi her ne kadar yeni denilecek olsa da, bu ilişkiyi daha iyi anlamak için tarihsel bir perspektifle bakmak daha isabetli olacaktır. Bu kapsamda Körfez ülkelerinin Balkanlara yönelik ilgi ve alakasını -fazla dikkat çekmemekle birlikte-, küreselleşen dünya ile birlikte ele almakta isabet vardır.

Petrolün keşfi ile birlikte zenginleşen Arap monarşilerin dünyaya olan açılımına tekabül eden 1960'lı 1970'li yıllar ve Soğuk Savaş rekabetinin yaşandığı bir ortamda, Arap dünyasının Balkanlara yönelik yaklaşımı büyük ölçüde Soğuk Savaş şartlarının şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Arap ülkeleri iki kampa ayrılmışlardı. Bir yanda Batı bloğuna yakın Suudi Arabistan ve Körfez monarşileri, diğer yandan SSCB'ye yakın duran ve Sosyalist bloğunda yer alan Arap ülkeleri. Her iki grubun da Balkan toplumlarıyla belli bazı şartlar çerçevesinde iletişim içinde oldukları bilinmektedir.

Tarihsel geçmişi baktığımızda göze çarpan ilk olgu iki coğrafyayı birbiri ile ilişkilendiren Osmanlı geçmişleridir. Osmanlı devletinde Balkan asıllı birçok Osmanlı idarecisi Arap bölgelerinde görev yapmış ve bazıları imparatorluk dağılınca Arap dünyasında kalmıştır. Bu çerçevede günümüzde birçok Balkan asıllı aile Mısır, Lübnan, Irak ve Suriye'de yaşamaktadır. Coğrafyanın büyük güçlerin işgaline uğramasıyla halkların ve tabii olarak ailelerin teması büyük ölçüde kesilmiştir. Ancak Arap dünyası ile akrabalık ve tarihi ilişkilerini tekrar canlandıran öğrenciler olmuştur.¹ Diğer yandan Osmanlı bürokrati ve eğitimcisi olup büyük bir Arap aydını olan ve Arap milliyetçiliğinin kurucuları arasında yer alan Sat-ı el-Husri de Balkan coğrafyasında görev yapmıştır. Husri açık bir şekilde Balkanlar'da gördüğü milliyetçilik akımlardan etkilenmiştir. Husri, eserlerinde Balkan milliyetçiliklerinden bahs ederken aynı zamanda Arap dünyası için de örnekler alınabileceğini ima etmiştir.

Osmanlı sonrası Balkan halklarının, özellikle eski Yugoslavya'nın Arap dünyası ile ilişkileri resmi statüde devam etmiştir. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin başkanı Josip Broz Tito'nun girişimleriyle kimi Arap ülkeleri ile diplomatik ilişkiler en üst düzeye varmıştı. Bu maksatla diplomatik misyonlarda yerli Müslümanların görev alması sağlanıyordu. Bu durum Yugoslavya için bir avantaj sağlarken, aynı zamanda Yugoslavya'da yaşayan Müslüman halkları ile Arap dünyası arasında bir ilişki geliştirdiyordu. Yugoslavya döneminde Balkan halklarının ile Sosyalist blokta yer alan Arap ülkeler arasında iyi bir ilişki tesis edilmişti. Hem ideolojik hem de ekonomik olarak Yugoslavya Arap ülkelerinden büyük ölçüde faydalanıyordu. Arap

ülkelerinde Yugoslavya'nın gelişmiş ağır sanayisinin ürünleri yanı sıra inşaat ve otelcilik gibi hizmet sektöründe çalışmaya giden birçok Yugoslav şirketi ve işçisi mevcuttu. Karşılığında enerji kaynaklarını alan Tito, böylece Arap mevkidaşlarıyla ekonomik ve ideolojik bir dayanışma sürdürüyordu.

Bu döneme ilişkin Balkanlar ile Arap dünyasını irtibatlandıran diğer önemli bir mesele de her iki coğrafyada okuyan öğrencilerdi. Irak ve Libya başta olmak üzere Ortadoğu'dan Balkanlara gelen öğrenci sayısı yüksekti. Tıp, mühendislikler ve teknik alanlarda okuyan bu öğrenciler iki coğrafya arasındaki köprü vazifesi görüyorlardı. Genellikle Belgrad ve Zagreb gibi kentlerde okuyan Arap öğrenciler ülkelerinde dönüşte önemli vazifeler üstleniyorlardı.

Eski Yugoslavya'da yaşayan Arnavut ve Boşnak Müslüman halkları başta Suriye olmak üzere Libya ve belli zamanlarda Mısır ile eğitim başta olmak üzere kültürel, ekonomik ve toplumsal anlamda karşılıklı önemli bir köprü üstleniyordu. Özellikle İslami ilimler okumaya giden öğrenci sayısı iki coğrafya arasındaki ilişkinin geliştirmesinde katkıda bulunmuşlardır. Balkanlardan giden bu öğrenciler dönüşlerinde değişik yerlerde dini görevlerde bulunuyorlardı.

Yeni Arap Aktörler Sahnede

Berlin duvarın yıkılmasıyla birlikte roller değişti. Balkanlar'da etkili olan Doğu bloğuna yakın Arap ülkelerin yerine Batı Bloğun müttefikleri başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeler etkili olmaya başladı.

Bu döneme kadar Hac gibi dini vazifelerin dışında Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri ile ilişki düzeyi ve etkileşimi sınırlı seviyede idi. Körfez ülkelerin Balkanlara olan ilgi ve alakası 1990 yılında Soğuk Savaşın bitimi ve ardından Balkanlara başlayan istikrarsızlık süreci ile yakın ilişkilidir. Bu dönemde söz konusu ülkeleri motive eden sosyo-politik bazı sebeplerin yanında, fiili anlamda Balkanlarla ilgilenmeye iten siyasal konjonktürün de mümkün olmasıyla birlikte sağlanmıştı.

Bunlar arasında Soğuk Savaşın bitmesinin ardından dünyada oluşan serbest ulaşım ve iletişim özgürlüğü Körfez ülkeleri tüm dünyada olduğu gibi Balkanlara da ekonomik yatırım başta olmak üzere değişik alanlarda etkilemeye başladı. Ayrıca 1991 yılında Birinci Körfez savaşında Irak'a karşı Suudi Arabistan ve Kuveyt ABD ile oluşturdukları ittifak sayesinde Körfez diplomatların ve vatandaşların rahat hareket etmesine sebebiyet verdi.

Bu dönemde başta Bosna Hersek olmak üzere Arnavutlukta ardından Kosova ve Makedonya ile devam eden istikrarsızlık ve iç çatışma sürecinde Körfez monarşilerin Balkanlara daha aktif olmaya itti. Bu durum insani yardım konseptini öne çıkarttı.

Hac ibadeti Balkan Müslümanlar ile Suudi Arabistan arasında iletişimin kurulması konusunda önemli bir mesele olduğunu belirtmek gerekmektedir. Aynı şekilde eğitim alanı Körfez ile Balkanlar arasında etkili olan diğer önemli bir meseledir. Körfez ülkelerinde okumaya giden çok sayıda Balkanlı öğrenci iki coğrafya arasında ciddi etkileşimin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Son olarak Suudi Arabistan'ın dini motivasyonu önemli bir yer tutmaktadır.[2](#)

Birleşik Arap Emirlikleri ve Balkanlar

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) son yıllarda proaktif dış politika ile yalnız kendi nüfus ve jeopolitik kabuğunu kırmakla yetinmedi, Suudi Arabistan ve Mısır gibi bölgenin büyük ülkelerini de yanına almaya başardı. Bu ittifaklar ne kadar süreceğini bir yana bırakacak olursak, küçük sayılabilecek bir ülkenin bu kadar küresel projeleri hayata geçirmesi dikkat çekicidir.

BAE dünyada önemli bir finansal güç olduğu kadar söz konusu ekonomik potansiyelini siyasal ve askeri güce dönüştürmek istiyor. Bunun için bölgesel ve küresel önemli dinamik projelerde etkili aktörler arasında yer alabilmektedir. Başta Yemen olmak üzere, Libya, Katar krizi, Somali, Eritre ve Cibuti'de, Kızıldeniz'de aktif rol almaya çalışıyor. Kısa zamanda edindiği ekonomik konumunu kaybetmemeye çalışan BAE Yemen'de birçok limanda şimdiden hakimiyet kurmuş görünüyor.

BAE, Balkan coğrafyasının birçok ülkesinde aktif olarak ekonomik, kültürel, turizm ve kimi zaman da özel dostluklar sayesinde askeri ilişkiler de geliştirmektedir. Ekonomik yatırımlar BAE'nin Balkanlardaki ana dinamiğini oluşturuyor. Ancak BAE açısından daha önemlisi ve stratejik alanını askeri anlaşma ve silahlar oluşturuyor. BAE'nin Kosova, Arnavutluk ve Bosna Hersek'te yatırımları olduğu gibi en dikkat çeken ülke, Sırbistan ve Karadağ ile olan ilişkiler ve bu ülkelerde yaptığı ekonomik ve stratejik yatırımlardır.

BAE'nin Balkan coğrafyasına olan ilgisi Yugoslavya'nın parçalanması sonrasına tekabül ediyor. Bu aynı zamanda BAE'nin uluslararası alanda açılımı ile eşzamanlı bir dönemi kapsıyor. Tıpkı Suudi Arabistan gibi BAE de Bosna ve Kosova savaşlarında, insani yardım yapan ülkelerin başına geliyor. Savaşlardan sonra yardımlarını ekonomik kredi ve kalkınma alanına çeviren BAE, bu anlamda Arnavutluk'ta Tiran-Elbasan karayolunu finanse etmiştir. 36,7 milyon Euro tutarında projeyi Abu Dabi Kalkınma Fonu tarafından finanse edilmiştir. BAE, Arnavutluk'ta ayrıca Kukës kentinde Şeyh Zayed Havaalanının da ana finansörleri arasındadır. Arnavutluk'un dışından bir rapora göre; BAE, AB ülkeleri haricinde, ABD'den sonra resmi olarak yardım yapan ikinci en büyük bağışçısıdır.³

BAE'nin etkili olmaya çalıştığı diğer bir Balkan ülkesi de Bosna Hersek'tir. Dubai Burç Gayrimenkul Geliştirme fonu Bosna'nın başkenti Saraybosna yakınlarında lüks bir turizm tesisi inşa etmek için 4,3 milyar Euro tutarında bir yatırım yapmayı planlıyor. Buna göre 1,3 milyon m2 alanını kapsayan binlerce konut, otel ve büyük bir alışveriş merkezinin inşa edilmesi planlanıyor. Bu sayede Bosna'da 10,000 kişinin istihdam edilmesi bekleniyor.⁴

BAE, 2008 yılında Kosova'nın Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan ettiğinde, tanıyan ilk ülkelerden bir tanesidir. ABD'nin sponsorluğundaki Kosova'nın bağımsızlığında BAE'nin tutumu Sırbistan ile kötü ilişkiler anlamına geliyordu. Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanımak Sırp Dış politikası için önemli kırılma noktasını oluşturuyor. Buna rağmen kısa zaman içinde Sırbistan ile BAE arasında da yakın bir ilişki ağı başladı.

Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da 2014 yılında inşa edilmeye başlayan 'Rihtim Belgrad' (Beograd na vodi) kentinin finansmanı BAE tarafından sağlanıyor. Sava nehrinin kıyısında yer alan proje, 3,5 milyar Euro tutarında bir meblağ oluşturuyor. Sırbistan hükümeti için önemli görülen bu proje sayesinde hem ekonomisini hem de turizmi canlandırma amacını taşıyor. 1,8 milyon m2 bir alanda inşa edilen proje sayesinde Sırp hükümeti, başkentine hem modern ve yeni bir alan yaratacağını hem de 20,000 kişinin çalışabileceği ekonomik bir işletmenin olacağını düşünüyor.⁵ 2014 yılında Abu Dabi Maliye Departmanı Sırbistan ekonomisine katkı ve yeni yatırımların sağlanması için 1 milyar dolar kredi anlaşması imzaladı.⁶ BAE, Sırbistan havayolları şirketinde ise % 49 ile pay sahibidir.

Rıhtım Belgrad projesinin görünümü; Kaynak: Sırbistan Hükümeti

BAE-Sırbistan müşterek bazı inşaat projelerin yanında, iki ülke arasındaki ilişkilerin asıl stratejik yönünü silah satışları ve ticareti oluşturuyor.

Yugoslavya önemli miktarda ağır sanayi ve silah üreticisi konumundaydı. Sırbistan Yugoslavya'nın mirasçısı olmasından ötürü Ortadoğu'ya olan silah ihracatı önemli kalemlerinden birini oluşturuyordu. Kuveyt, Libya, Suriye ve Mısır gibi ülkelere silah satan Yugoslavya, 1999 yılında NATO'nun askeri müdahalesi sonucunda Sırbistan'ın silah ticaretini de büyük ölçüde sekteye uğradı.

Sırbistan, Yugoslavya'dan aldığı silah sanayi mirasını askeri güç olduğu kadar, günümüzde ekonomik bir değere dönüştürmek niyetindedir. Sırp siyasetinde genç yaşlardan itibaren aktif olan Aleksander Vuçič'in Başbakan olmasından sonra bir yanda Rusya'yı dengeleyerek, diğer yandan AB ve ABD'ye daha yumuşak bir yaklaşımla söz konusu silah sanayisini de yeniden canlandırma peşine düştü. Silah sektörü, 10,000 kişinin çalıştığı Sırbistan ekonomisi için can simidi oldu. Bunun için Sırbistan Ortadoğu silah pazarlarında girebilmek için BAE ve özellikle de Filistinli Muhammed Dahlan ile yakın ilişkiler geliştirmiş durumda. Bu çerçevede 2009-2011 yılları arasında Sırbistan'ın silah ihracatı 1,2 milyar Dolara yükselmiştir. Sırbistan'da askeri ürünler üreten 16 şirket ürünlerini Yugoprim aracılığıyla yurt dışına ihrac ediyor. Yugoprim BAE ile 200 milyon dolarlık bir anlaşma imzalayarak karşılıklı olarak önemli bir partnerlik oluşturmuştur.

BAE, Sırbistan'daki silah endüstrisine yatırımlar yapmaya başladı. BAE, dünyada en fazla silah ithalatçılarından ilk 4 ülke arasında yer almaktadır. Büyük ölçüde ABD'den silah ithalatını gerçekleştiren BAE'nin amaçlarından bir tanesi de silah ithalatını çeşitlendirmektir. ABD'ye göre Doğu Avrupa'dan daha kolay ve daha ucuza edindiği silahların üretimine ortak olmak ana hedefleri arasındadır. Daha şimdiden BAE, Sırbistan kenti Niş'teki silah fabrikasına ortak olduğunu ifade edilmektedir.

Ortadoğu-Balkanlar silah ticareti; Kaynak: SIPRI

BAE-Balkanlar Trafiğinde Dahlan Faktörü

BAE'de ikamet eden ve Sırbistan vatandaşlığına geçen Filistinli eski Gazze istihbarat başkanı Muhammed Dahlan'ın BAE ve Sırbistan'daki bazı STK'lar ile işbirliği ve yakın çalışması dikkat çekicidir. Karşı koyma istihbarat ve askeri eğitim veren bu STK'lar, Dahlan'la olan ilişki düzeyini göstermektedir.

Dahlan'ın Sırbistan vatandaşlığı var. 2013 yılında Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić Sırbistan ile BAE arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve geliştirmesindeki rolünden dolayı da kendisine Sırp bayrağı hediye etmişti.

Muhammed Dahlan, 2010 yılında da Karadağ vatandaşlığına almıştır. Kaynaklar Dahlan'ın Karadağ Cumhurbaşkanı Milo Cukanović ile iyi ilişkiler içinde olduğu ve çok yakın çalıştıklarını ifade ediyor. Diğer yandan Cukanović de Balkanlarda en zengin insanlar arasında gösterilmektedir. Cukanović aynı zamanda Balkanlar'da en uzun dönemde siyasette kalan isimlerin başına geliyor. Tabii olarak mantık, burada da BAE'nin parmağını arıyor. Dahlan Sırbistan'ın Orta Doğu'da silah ticaretine ve silah dağıtmak için bir vekil gibi hareket etmekte suçlandı. Karadağ medyasında çıkan haberler; Dahlan'ın Karadağ'da turizm amaçlı bazı sahil arazileri ve adaları satın aldığını bildiriyor. Karadağ'da BAE adına faaliyet gösteren Royal grubu mevcuttur. Ayrıca kaynaklar Karadağ'da BAE'nin önemli projeleri arasında başkent Podgoriça'da büyük bir inşaat projesinin hayata geçirilmesinden söz etmektedir.

BAE'nin Balkan coğrafyasının genelinde ve özellikle de Sırbistan'daki yatırımları, ilişki zeminin asıl amacının ne olduğu konusunda kuşku uyandırmaktadır. Ancak ABD'nin sıkı müttefiki olan BAE'nin yönetici kadrosunun Sırbistan yatırımları, ABD ve aynı zamanda AB'nin de teşvikleriyle olduğunu tahmin etmek mümkündür. Sırbistan'ın Rusya'ya daha fazla muhtaç hale gelmemesi ve AB ve NATO'ya entegrasyonun hızlandırılması ana motivasyonları arasında olduğu değerlendirilebilir. BAE'nin söz konusu

amacın ekonomik ayağını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Arap ülkeleri ile Balkanlar arasında tarihi bir ilişkinin var olmasına rağmen, finans ve ekonominin dışında uzun vadede BAE'nin Rusya, AB ve Türkiye kadar stratejik bir aktör olması kolay olmayacaktır. BAE'nin tüm ekonomik yatırımlar ve Sırbistan ile sıkı ilişkiler geliştirmesine rağmen, Sırp diplomasisini de göz önünde bulundurarak hayal kırıklığına uğrama ihtimali yüksektir. Balkanlar'daki geleneksel kimliklerin zihinsel alt yapısını da bunun en büyük faktörü olarak ileri sürmek mümkündür.

Rusya, AB, ABD, ve Türkiye gibi Balkanlardaki geleneksel aktörlerin yanında önemli stratejik ve etkin bir aktör haline gelmesi BAE için kolay olmayacaktır. Zira Balkanlar'daki dinamikleri belirleyen yalnız ekonomi değildir. İdeolojik ve sosyo-politik duygu ve etkenler birçok zaman rasyonel çıkarların önüne geçmektedir.

Makro anlamda düşünüldüğünde BAE'nin Balkanlara olan yaklaşımı aynı zamanda tarihsel bir gerçeğin de belirginleşmesini sağlıyor. Batı kültürü, siyasal nüfuzu ve etkisinin altında kalan Balkan coğrafyası, günümüzde Ortadoğu ve Arap dünyası denince akla uzak ve hayalin dışında intibainı verse de; aslında iki coğrafya arasındaki tarihsel ilişkinin var olduğu iddiasını da güçlendirmektedir. Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi iki coğrafya ayrı gibi gözükseler de üçüncü taraflar üzerinden birbirini etkilemiştir. Bu açıdan iki taraf arasında -sınırlı da olsa-dini, ideolojik, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak potansiyel ilişki ağı olduğunu göstermektedir.

**İNSAMER Araştırmacımız Riad Domazeti'nin 12.08.2018 tarihinde ORDAF'ta yayınlanan yazısıdır.*

1 Daha fazla bilgi için: Emin Azemi, Shkelzen Halimi, Shqiptaret E Egjiptit, (Mısır'ın Arnavutları) Logos A, Üsküp, 1993.

2 Suudi Arabistan'ın Balkan Politikaları raporu için bk:

<http://ordaf.org/wp-content/uploads/2017/07/suudiarabistanvebalkanlarrapor.pdf>

3 Bartlett, Kollias, Mijačić, Ahmetbasić, The Political Economy of Donor Interventions in the Western Balkans and Turkey: Mapping and the Potential for Stronger Synergies, 2015.

4 <https://www.thenational.ae/business/property/dubai-developer-to-build-dh17bn-tourist-resort-in-bosnia-1.56940>

5 <http://www.khaleejtimes.com/article/20140628/ARTICLE/306289964/1037>

6 <https://www.thenational.ae/business/abu-dhabi-signs-1bn-loan-agreement-with-serbia-1.595006>

7 <https://www.slobodnaevropa.org/a/investitor-odustao-od-kraljicine-plaze-da-li-je-steta-sprjeciti-stetu/26932260.html>